

Maija Voutilainen

11.10.2022

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

Viite: Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan etäkuulemistilaisuus 12.10.2022

Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 191/2022 vp).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 191/2022 vp). THL pitää uuden vammaispalvelulain säätämistä tärkeänä vammaisten henkilöiden ihmis- ja perusoikeuksien toteutumisen kannalta. Uuden vammaispalvelulain tarkoituksena olisi toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä. Lisäksi lain tarkoituksena olisi tukea itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä turvata yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. THL näkee, että uuden vammaispalvelulain tarkoitus on määritelty hyvin ja siinä on otettu huomioon YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteet.

Erityisen kannatettavana voidaan pitää sitä, että ehdotetussa laissa lähtökohtana erityispalveluiden järjestämiselle olisi vamman tai sairauden aiheuttamasta pitkäaikaisesta tai pysyvästä toimintarajoitteesta seuraava avun tai tuen tarve, eikä diagnoosi. Yksittäisiin palveluihin tehdyistä muutoksista THL pitää onnistuneena liikkumisen tuen kokonaisuuteen tehtyjä muutoksia liittyen joustavampiin järjestämistapoihin, kuten palvelun myöntäminen euro- tai kilometrimääräisenä, joiden voidaan katsoa vastaavan asiakkaiden tarpeisiin aiempaa paremmin. Kannatettavana voidaan pitää myös sitä, että henkilökohtaista apua koskevaan säännökseen on lisätty maininta siitä, että henkilökohtaisen avun kokonaisuuteen voi kuulua avustajan toteuttamia itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä. Kuntouttavan varhaiskasvatuksen osalta THL kannattaa sitä, että jo tehdyt päätökset kuntouttavasta varhaiskasvatuksesta olisivat voimassa päätökseen merkityn voimassaoloajan, mutta uusia päätöksiä ei jatkossa tehdä.

Hallituksen esityksen mukaan ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2023. Hallituksen esitys on tullut julkiseksi 22.9.2022, kun se on annettu eduskunnalle. Uuden vammaispalvelulain valmistelu on ollut pitkään tiedossa, mutta hallituksen esitykseen on tehty useita olennaisia muutoksia verrattuna esimerkiksi keväällä lausuntokierroksella olleeseen versioon. Lain hyväksymisen mennessä mahdollisesti joulukuulle, ehdotettujen lakien hyväksymisen ja niiden voimaantulon väliin ei jää kohtuullista aikaa valmistautua lainsäädännön uudistumiseen. Tämä saattaa vaarantaa asiakkaiden oikeusturvaa ja aiheuttaa heille kohtuuttomia tilanteita. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa tapahtuva palvelujen järjestämisvastuun siirto ajoittuisi myös samaan ajankohtaan. Hallituksen esitykseen sisältyvä kolmen vuoden siirtymäaika ei ratkaise kaikkia ongelmia liittyen lakiehdotuksen nopeaan voimaantuloon, sillä vuoden 2023 alusta tullessiin vammaispalveluhakemuksiin tulee soveltaa uutta lainsäädäntöä. THL kannattaa lain voimaantulon siirtämistä myöhäisempään ajankohtaan.

Lakiesitykseen sisältyvistä palveluista osaa myönnettäisiin pitkälti samanlaisin perustein kuin voimassa olevassa vammaispalvelulaissa. Säädöstekstin tasolla tehdyt muutokset näyttäytyvät kuitenkin osittain tätä lähtökohtaa laajempina, mikä voi aiheuttaa epätietoisuutta soveltamiskäytännön jatkuvuudesta sellaisissa vakiintuneissakin palveluissa, joissa muutoksia ei ole tarkoitus tehdä tai ne on tarkoitettu korkeintaan vähäisiksi. Jatkuvuuden merkitystä ja tärkeyttä korostaa se, että uudistus ajoittuu sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtymiseen hyvinvointialueille, mikä voi aiheuttaa tilapäisiä ongelmia lain soveltamisessa organisaatorakenteiden muuttuessa.

Maija Voutilainen

11.10.2022

Myös ehdotetuissa uusissa pykälissä tulisi tarkentaa sitä, minkälainen avun ja tuen tarve oikeuttaa palveluun sekä missä laajuudessa palvelua on myönnettävä, sillä subjektiivisten oikeuksien vahvuus riippuu osaltaan siitä, miten tarkasti palveluihin oikeutettujen piiri sekä palvelujen sisältö lain-säädännössä määritellään.

Soveltamisalasäännöksessä ehdotetaan niin sanottua ikääntymisrajausta eli ehdotuksen mukaan lakia sovellettaisiin henkilöön, jonka avun, tuen tai huolenpidon tarve johtuu pääasiassa muusta kuin iäkkäänä alkaneesta ja tyypillisesti iäkkäillä henkilöillä esiintyvistä sairauksista tai yleisestä vanhuudesta johtuvasta rappeutumisesta taikka heikkoudesta. Kun otetaan huomioon väestön ikärakenteen ennakoitu kehitys, THL pitää muutosta tarpeellisenä. Jotta vammaispalveluilla voidaan tosiasiallisesti edistää vammaisen henkilön yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallisuutta yhteiskunnassa, on varmistettava, että jatkossakin voidaan turvata palveluiden riittävä taso ja saatavuus niitä eniten tarvitseville. Samanaikaisesti on kuitenkin varmistettava, että myös ikääntyneillä vammaisilla henkilöillä on yhdenvertainen oikeus vammaispalveluihin. Tämä koskee paitsi ikääntyneinä vammautuneita, mutta myös sellaisia vammaisia henkilöitä, joiden vamman tai sairauden ei voida katsoa johtuvan tavanomaisesta ikääntymisestä. Lain soveltamisen kannalta yksityiskohtaisia perusteluja tulisi tarkentaa ja täsmentää niin sanotun ikääntymisrajausten osalta, jotta soveltamiskäytännöt tulevilla hyvinvointialueilla olisivat yhdenmukaiset.

Lakiin ehdotetaan säännöstä lapsen asumisen tuesta, jossa säädettäisiin myös vammaisten lasten asumisen järjestämisestä kodin ulkopuolella. THL ehdottaa lain tarkentamista siten, että siinä säädettäisiin riittävän tarkasti lapsen oikeusasemasta palvelua suunniteltaessa sekä toteutettaessa. Laissa tulisi säätää muun muassa lapsen sivistyksellisistä oikeuksista ja yhteydenpidosta läheisten kanssa lastensuojelulain säännöksiä vastaavasti. Lapsen oikeusturvan merkitys korostuu toisaalta myös sen vuoksi, että säännös mahdollistaisi palvelun järjestämisen pitkäkestoisesti. Palvelutarpeen arvioinnin säännöllinen seuranta edellyttäisi sosiaalihuoltolakia tarkempaa sääntelyä, joten säännöksessä tulisi säätää velvoittavasti, miten usein palvelutarpeen arviointi tulee päivittää. Ehdotetussa säännöksessä on ainoastaan viitattu alaikäisen mielipiteen selvittämiseen, mutta hänen suostumustaan ei tarvita.

THL:n arvion mukaan ehdotetun uuden lain toimeenpano vaatii vahvaa tukea, koulutusta ja konsultaatiomahdollisuuksia tuleville hyvinvointialueille. THL arvioi, että tulevat hyvinvointialueet tulevat tarvitsemaan määräraikaista lisäresurssia osaamisen vahvistamiseksi, palvelutarpeen arvioiden sekä päätösten tekemiselle uuden lain mukaisiksi. Uuden vammaispalvelulain voimaantulon jälkeen tarvitaan seurantaa sekä arviointia sen suhteen, tuleeko lakia joiltakin osin muuttaa tai tarkentaa. Subjektiivisten oikeuksien osalta siirryttäessä tarkkarajaisista säännöksistä laaja-alaisesti muotoiltuihin pykäliin tarvitaan pitkäaikaista ja systemaattista seurantaa sen varmistamiseksi, että vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuisivat lain tarkoittamalla tavalla. Hyvinvointialueelle siirtyminen ei poista tarvetta tuelle, koska kyseessä uusi substanssilaki.

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtaja

Mika Salminen